

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД - НЕОБХІДНИЙ ОРГАН МІЖНАРОДНОГО ПРАВОСУДДЯ

ПОДОЙМА Д.Г.,
слухач I курсу

Дипломатична академія України
при МЗС України

Ідея створення органу міжнародного кримінального правосуддя, юрисдикція якого поширювалася б на винятково тяжкі злочини, що непокоять світове співтовариство, привертала увагу покоління юристів - міжнародників, а історія спроб заснування постійного органу міжнародної кримінальної юстиції нараховує не одне десятиріччя¹. Особливої актуальності ця проблема набула в повоєнні часи. Однак, крім наукового, філософсько-правового обґрунтування необхідності створення Міжнародного кримінального суду, існує і практичний історичний досвід існування в рамках окремих регіонів на тимчасовій осові міжнародних військових трибуналів. Найжорстокіші масові злочини, здійснені під час Другої світової війни, викликали відповідне бурхливе обурення світової громадськості. В результаті цього заснування дієвого, ефективного органу міжнародного кримінального правосуддя стало необхідністю, реальним фактом міжнародного життя. Діяльність двох спеціальних міжнародних трибуналів - Нюрнберзького і Токійського, дозволила встановити цілком конкретні матеріальні й процесуальні норми міжнародного права, які отримали схвалення і подальший розвиток в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН². Визначивши злочини проти миру, військові злочини і злочини проти людства як міжнародні злочини, що тягнуть за собою індивідуальну відповідальність, Статути цих трибуналів заклали основу важливого інституту кримінального права. Вироки Нюрнберзького і Токійського трибуналів, у свою чергу, стали свідомством загального міжнародного визнання принципу відповідальності за агресію³.

Через п'ятдесят років з часу заснування післявоєнних трибуналів були знову створені міжнародні кримінальні судові органи з обмеженою юрисдикцією в часі і просторі. Рішеннями Ради Безпеки ООН 1993-1994 рр. засновані два міжнародні кримінальні суди: Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб,

відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії, починаючи з 1991 року⁴ і Міжнародний кримінальний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території Руанди, і громадян Руанди, відповідальних за геноцид та інші подібні злочини, здійснені на території сусідніх держав в період 1 січня - 31 грудня 1994 року⁵. Судові процеси, проведені трибуналами, мають величезне історичне значення. Так, трибунал по Руанді є першим міжнародним трибуналом, який спеціально займався злочином геноциду. Прийняте ним судове рішення по справі Жан-Поля Акайєсу і винесений вирок колишньому прем'єр-міністру Руанди Жану Камбанді, який визнав себе винним, стали першими такими рішеннями, коли-небудь винесеними міжнародним судом за злочин геноциду⁶. Без цього трибуналу і міжнародного співробітництва, яке йому вдалося налагодити, ці та інші особи, що чекають суду - а вони всі втекли з Руанди - напевне уникнули б правосуддя.

Але такий порядок створення трибуналів спричиняє багато незручностей (необхідність узгодження безлічі питань стосовно того, які норми треба застосовувати під час розгляду нагальних справ, приймати статут, обирати нових суддів і таке інше), не говорячи вже про те, скільки коштів витрачається щоразу на такі заходи. Приміром, тільки на підготовчі слідчі дії щодо югославського конфлікту було витрачено більш як сто мільйонів доларів США⁷.

Відомо, що останнім часом дослідники проблем міжнародного права пропонували заснувати трибунали по відношенню до конкретних міжнародних злочинів, зокрема торгівлі наркотиками і фальшивомонетництва⁸.

Так чи інакше, але необхідно визнати, що ідея створення міжнародного кримінального суду зумовлена необхідністю боротьби з таким складним соціальним феноменом, як міжнародна злочинність. Зважаючи на це, вже в 1937р. Ліга Націй прийняла Конвенцію про попередження тероризму та покарання за нього, яка містила статут міжнародного кримінального трибуналу. Пізніше був також прийнятий ряд конвенцій з метою боротьби проти міжнародних злочинів. Нарешті, у 1948р. ООН прийняла Конвенцію про попередження злочину геноциду і покарання за нього, в якій прямо вказувалося на можливість розгляду визначеного цією конвенцією злочину міжнародним судом⁹.

Небувалий розмах міжнародної злочинності - численні терористичні акти, що уносять тисячі життів, випадки військових злочинів, що вчинюються в ході військових конфліктів і характеризуються особливою жорстокістю, - все це спонукало держави об'єднувати спільні зусил-

ля і налагодити співробітництво в цій галузі¹⁰. Створення міжнародних поліцейських органів (Інтерполу, Європолу), стало вагомим аргументом на користь заснування також міжнародних судових органів, покликаних забезпечити реалізацію правосуддя в даній сфері суспільного життя. Конгреси ООН, присвячені проблемам боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, проблемам удосконалення діяльності правоохоронних органів, незалежності суду, які пройшли у 70-90 роках нинішнього століття¹¹, дозволили говорити про якісно новий етап розвитку органів міжнародної кримінальної юстиції.

Незважаючи на те, що за дорученням Генеральної Асамблеї Комісія міжнародного права Організації Об'єднаних Націй багато років працювала над статутом Міжнародного кримінального суду, його проект, наданий Спеціальному комітету, викликав неоднозначне відношення ряду делегацій. Зокрема, більшість їх виступили за заснування суду не на основі резолюцій Генеральної Асамблеї і Ради Безпеки, а на основі багатостороннього договору¹². Деякі країни заперечували проти того, щоб злочини агресії підпадали під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду; висловлювались інші зауваження¹³. При цьому українська та російська делегації обґрунтовано пояснили свою позицію щодо включення під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду актів агресії¹⁴.

Організація Об'єднаних Націй грає унікальну роль у визначенні і захисті прав людини. Показово, що у відповідності із резолюцією Генеральної Асамблеї № 52/160 від 15 грудня 1997 року¹⁵, Дипломатична конференція повноважних представників, проведена під егідою ООН в Римі, 17 липня 1998 року, після шести тижнів обговорення за участю представників 159 держав, прийняла Статут Міжнародного кримінального суду¹⁶. "Його мета - покласти край всесвітній культурі безкарності, тобто такій культурі, за якої легше було притягти до відповідальності за вбивство однієї людини, ніж за вбивство ста тисяч"¹⁷.

Серед кола питань, що виникають у зв'язку із діяльністю цього органу, суттєве значення набуває визначення норм матеріального та процесуального права, які будуть ним застосовуватись. При цьому заслуговує на увагу ряд проблемних моментів, пов'язаних з різним розумінням і регламентацією окремими національними законодавствами конкретних кримінально-правових інститутів. Зокрема, привертає увагу проблема визначення кола міжнародних злочинів, які будуть розглядатися, кола можливих суб'єктів міжнародної кримінальної відповідальності, визнання або невизнання юридичних осіб суб'єктами такої відповідальності, спектру заходів кримінально-правового характеру, які будуть застосовуватись при звинуваченні в здійсненні міжнародного злочину, можливість застосування смертної кари по відношенню до суб'єктів таких злочинів. Слід зазначити, що, як вже

відомо, Міжнародний кримінальний суд не буде притягати до відповідальності держави."...З очевидних причин зараз невідповідний час в історії, щоб піднімати питання про міжнародну кримінальну відповідальність держав і підпорядкування держав юрисдикції міжнародного кримінального суду. Цей час ще не прийшов, але він прийде по мірі того, як світ стає все більш взаємозалежним"¹⁸.

Процес судочинства, що відрізняється власною специфічною процедурою міжнародного кримінального переслідування, повинен виходити із завдань кримінального правосуддя і специфіки міжнародних злочинів¹⁹.

Вирішення таких проблемних моментів, в основі якого лежить раціональне поєднання норм міжнародного і національного права, повинно виразитися у створенні і прийнятті ряду кодифікованих міжнародно-правових актів, регламентуючих діяльність Міжнародного кримінального суду.

Так, юристи-міжнародники вже давно обговорюють проблему прийняття Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства - першого міжнародного договору, який не тільки визначав би коло й ознаки таких злочинних діянь, але і міри покарання за такі міжнародні протиправні діяння²⁰. Також обґрунтовувалась необхідність прийняття Правил процедури і доказування, елементів злочинів, Регламенту, конкретизуючих правила судочинства, регулюючих порядок прийняття рішень, винесення і виконання вироків, які деякою мірою відображені в Статуті Міжнародного кримінального суду²¹.

Злочинними повинні визнаватись лише ті дії, які отримали таку кваліфікацію в міжнародно-правових нормах²². Причому в якості права, що застосовується, повинні виступати договірні норми, які відносяться не тільки до галузі міжнародного кримінального права, але і до галузей міжнародного гуманітарного, дипломатичного, повітряного права. Адже іноді той або інший міжнародний договір одночасно має відношення до декількох галузей міжнародного права.

Додатковими джерелами є рішення міжнародних організацій, і в першу чергу таких органів ООН, як Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, а також судові рішення (прецеденти), в тому числі, наприклад, Нюрнберзькі принципи, які знайшли відображення в рішеннях цього суду.

До числа елементів права, що будуть застосовуватись Міжнародним кримінальним судом, відноситься національне право. Так, відомо, що національні закони по боротьбі з терористичними актами, прийняті декількома державами, сприяли появі звичаєвої норми міжнародного права, яка визначає такі злочинні акти і передбачає кримінальну відповідальність фізичних осіб за ці міжнародні злочини. Однак, при цьому необхідно зауважити, що головна увага повинна бути направлена не на звичаєві норми міжнародного права, а на письмові міжнародні домовленості, що передбачають як ре-

алізацію, так і контроль за їх виконанням.

Вищевказане відображає складність, багатоаспектність проблеми створення і функціонування Міжнародного кримінального суду²³.

Оскільки у відповідності до резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 44/23 від 17 листопада 1989 року, яка проголошує період 1990-1999 років Десятиріччям міжнародного права Організації Об'єднаних Націй²⁴, головними цілями Десятиріччя визнаються дотримання принципів міжнародного права, заохочення прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікації, Міжнародний кримінальний суд покликаний забезпечити реалізацію проголошених положень.

Вищенаведене приводить до висновку про необхідність якнайшвидшого завершення процесу організації Міжнародного кримінального суду, визначення його компетенції, створення міжнародно-правових актів, регламентуючих його функціонування.

Головне завдання зараз полягає в тому, щоб спонукати держави ратифікувати Римський Статут і здійснювати положення, що містяться в ньому. Статут відкритий до підписання до 31 грудня 2000 року і набуде чинності по закінченні 60 днів з дати здачі на збереження Генеральному секретареві ООН шістдесятої ратифікаційної грамоти або документу про прийняття, схвалення або приєднання. Тому, з однієї сторони, зрозуміло, що пройде декілька років, поки Міжнародний кримінальний суд почне функціонувати, а, з іншої - є всі підстави сподіватися, що невдовзі Статут підпишуть і ратифікують переважна більшість держав - членів ООН, з тим, щоб суд мав незаперечний авторитет і якомога більш широку юрисдикцію.

Для нашої держави створення такого органу дасть додаткову гарантію існування незалежності й суверенітету, недоторканості кордонів.

ПОСИЛАННЯ

¹ Международное уголовное право / И.П.Блищенко, Р.А.Каламкарян, И.И.Карпец и др. - М.:Наука, 1995.-С.136-138; Колодкин Р.А., Панин И.А. Обсуждение проекта Устава Международного уголовного суда в Специальном комитете Генеральной Ассамблеи ООН // Московский журн. междунар. права. - 1996. - № 4. - С.69; Островский Я.А. Продолжают ли трибуналы по бывшей Югославии и Руанде традиции Нюрнберга и Токио? // Там же. - 1996. - № 1. - С.215; Ходаков А.Г. О некоторых международно-правовых проблемах // Там же. - 1997. - № 2. - С.24.

² Международное уголовное право / И.П.Блищенко, Р.А.Каламкарян, И.И.Карпец и др. - М.:Наука, 1995.-С.137.

- ³ Бахтигареева А.Р. История возникновения и развития международного уголовного права // Московский журн. междунар. права.-1995.-№ 2.-С.104.
- ⁴ Устав Международного трибунала для судебного преследования лиц ответственных за серьезные нарушения международного гуманитарного права на территории бывшей Югославии // Действующее международное право / Сост. Ю.М.Колосов и Э.С.Кривчикова.-В 3т.-М.:Изд-во Моск. независимого ин-та междунар. права,1996.-Т.1.-С.748-759.
- ⁵ Устав Международного трибунала по Руанде // Там же.- С.761-772.
- ⁶ Аннан, Кофи А. Партнерство во имя всемирного сообщества: Годовой доклад о работе организации, 1998 год.-Нью-Йорк:ООН,1998.-С.70.-DPI / 1997.
- ⁷ Маляренко В.Т. Усім світом проти злочинності: [Бесіда із заст. голови Верховного Суду України про можливість створення Міжнародного кримінального суду]. (Записала Василик М.) // Голос України.-1995.-24 травня (№93).-С.5.
- ⁸ Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд / Предисл. проф. В.П.Лозбякова.-М.:Закон и право, ЮНИТИ, 1998.-С.22.
- ⁹ Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть.-М.: Изд-во БЕК, 1998.-С.247.
- ¹⁰ Заявление участников первой в России региональной конференции Ассоциации международного права // Дипломатический вестник МИД Российской Федерации. - 1997. - №11. - С.66.
- ¹¹ Международное публичное право / Под ред. К.А.Бекяшева.-М.: Проспект, 1998.-С.532.
- ¹² Обзор основных материально-правовых и административных вопросов, возникающих в связи с проектом Устава Международного уголовного суда, подготовленного Комиссией международного права // ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия (50; 1995; Нью-Йорк). Официальные отчеты: Доп. №22 (A/50/22). Доклад Специального комитета по вопросу об учреждении Международного уголовного суда.-Нью-Йорк, 1995.-С.3; Верещетин В.С. Международный уголовный суд: новые перспективы? (К рассмотрению вопроса в Комиссии международного права ООН) // Московский журн. междунар. права.-1993.-№2.-С.3-15.
- ¹³ Див.: Проект Устава Международного уголовного суда //ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия (49; 1994; Нью-Йорк). Официальные отчеты: Доп. № 10 (A/49/10). Доклад Комиссии Международного права о работе её сорок шестой сессии, 2 мая-22 июля 1994 г. – Нью-Йорк, 1994. – С. 11-120; ООН. Специальный комитет по вопросу об учреждении Международного уголовного суда. Замечания, полученные в соответствии с пунктом 4 резолюции 49/53 Генеральной Ассамблеи о создании Международного уголовного суда (1995). Доклад Генерального секретаря: Добавление.-[Нью-Йорк],1995.-12с.- Генеральная Ассамблея.-A/АС.244/1/Add.1, 30 March 1995; ООН. Специальный комитет по вопросу об учреждении Международного уголовного суда. Замечания, полученные в соответствии с пунктом 4 резолюции 49/53 Генеральной Ассамблеи о создании Международного уголовного суда (1995). Доклад Генерального секретаря: Добавление.-[Нью-Йорк],1995.-30с.- Генеральная Ассамблея.- A/АС.244/1/ Add.2, 31 March 1995; ООН. Специаль-

ный комитет по вопросу об учреждении Международного уголовного суда. Замечания, полученные в соответствии с пунктом 4 резолюции 49/53 Генеральной Ассамблеи о создании Международного уголовного суда (1995). Доклад Генерального секретаря: Добавление.-[Нью-Йорк], 1995.-3с.-Генеральная Ассамблея.-A/АС.244/1/Add.3, 3 April 1995; ООН. Специальный комитет по вопросу об учреждении Международного уголовного суда. Замечания, полученные в соответствии с пунктом 4 резолюции 49/53 Генеральной Ассамблеи о создании Международного уголовного суда (1995). Доклад Генерального секретаря: Добавление.-[Нью-Йорк], 1995.-6с.-Генеральная Ассамблея.-A/АС.244/1/ Add.4, 31 May 1995.

¹⁴ Маляренко В.Т. Международный криминальный суд: [Интервью с зам.пред. Верховного Суда Украины после заседания Спецкомитета ООН (Нью-Йорк)]. (Интервью взяла Свичкопал Н.) //Правда Украины. – 1995. – 19 мая (№57). – С.2.

¹⁵ Учреждение Международного уголовного суда: Резолюция 52/160// ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия (52; 1997; Нью-Йорк). Официальные отчеты: Доп. № 49 (A/52/49). Резолюции и решения, принятые Генеральной Ассамблеей на пятьдесят второй сессии. - Т.1. Резолюции 16 сент.-22 дек. 1997г.- Нью-Йорк, 1998. - С. 373-374.

¹⁶ Римский Статут Международного уголовного суда / Дипломатическая конференция полномочных представителей под эгидой Организации Объединенных Наций по учреждению международного уголовного суда (1998; Рим).- Нью-Йорк, 1998. - 91с. - A/CONF. 183/9, 17 July 1998; Rome Statute of the International Criminal Court / UN. Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court (1998; Rome). - New-York, 1998.- 91p. - A / CONF. 183/9, 17 July 1998.

¹⁷ Аннан, Кофи А. Партнерство во имя всемирного сообщества: Годовой доклад о работе организации, 1998 год.-Нью-Йорк:ООН,1998.-С.71-72.-DPI / 1997.

¹⁸ Bassiouni M.Ch., Blakesley Ch.L. The need for an international Criminal Court in the New international World Order // Vanderbilt journal of international Law.-1992.-Vol 25.-№2.-P.169.

¹⁹ Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд / Предисл. проф. В.П.Лозбякова.-М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998.-С.211.

²⁰ Проект Кодекса преступлений против мира и безопасности человечества // ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия (49; 1994; Нью-Йорк). Официальные отчеты: Доп. №10(A/49/10). Доклад Комиссии Международного права о работе ее сорок шестой сессии, 2 мая-22 июля 1994г.-Нью-Йорк, 1994.-С.7-146; Проект Кодекса преступлений против мира и безопасности человечества // ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия (51; 1996; Нью-Йорк). Официальные отчеты: Доп. №10(A/51/10). Доклад Комиссии Международного права о работе её сорок восьмой сессии, 6 мая-26 июля 1996г.-Нью-Йорк, 1996.-С.24-124; Лукашук И.И. 48-я сессия Комиссии международного права // Московский журн. междунар. права. – 1997.- № 2.- С. 180-191.

²¹ Римский Статут Международного уголовного суда / Дипломатическая конференция полномочных представителей под эгидой Организации Объеди-

ненных Наций по учреждению международного уголовного суда (1998; Рим).- Нью-Йорк, 1998. - 91с. - A/CONF. 183/9, 17 July 1998; Rome Statute of the International Criminal Court / UN. Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court (1998; Rome). - New-York, 1998. - 91p. - A / CONF. 183/9, 17 July 1998.

²² Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд / Предисл. проф. В.П.Лозбякова.-М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998.-С.202.

²³ Матіяшек П. Прогрес у створенні міжнародного кримінального суду // Юридичний вісник України.-1996.-№45.-7-13 листопада.-С.4.

²⁴ Десятилетие международного права Организации Объединенных Наций: Резолюция 44/23//ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия (44; 1989; Нью-Йорк). Официальные отчеты: Доп. №49 (A/44/49). Резолюции и решения принятые Генеральной Ассамблеей на сорок четвертой сессии.-Т.1.19 сент.-29 дек.1989г.- Нью-Йорк, 1990.-С.41.